

РЕЗЮМЕ

В статье охарактеризован потенциал Украины как участника мирового рынка торговли квотами на выбросы парниковых газов, основанного на механизмах Киотского протокола, проанализирована схема целевых экологических инвестиций, ее особенности и целесообразность использования в Украине, а также исследованы направления сотрудничества государства в этой сфере с другими государствами и организациями и уже существующие проекты, находящиеся на различных стадиях реализации; проиллюстрированы возможности улучшения инвестиционной привлекательности Украины, в частности, корректировка законодательной базы.

Ключевые слова: целевое экологическое инвестирование, Киотский протокол, мировой рынок торговли квотами на выбросы, единицы сокращения выбросов.

РЕЗЮМЕ

У статті охарактеризовано потенціал України як учасника світового ринку торгівлі квотами на викиди парникових газів, що має у своїй основі механізми Кіотського протоколу, проаналізовано схему цільових екологічних інвестицій, її особливості та доцільність використання в Україні, а також досліджено напрямки співробітництва країни в цій сфері з іншими країнами та організаціями та вже існуючі проекти, що знаходяться у різних стадіях реалізації; проілюстровано можливості покращення інвестиційної привабливості України, зокрема, корегування законодавчої бази.

Ключові слова: цільове екологічне інвестування, Кіотський протокол, світовий ринок торгівлі квотами на викиди, одиниці скорочення викидів.

SUMMARY

This article gives characteristics to Ukrainian potential as a member of world carbon market, which is based on mechanisms of Kyoto Protocol, presents analysis of green investment scheme, its special aspects and reasonability of implementation on Ukraine; it also illustrates the research of directions of Ukrainian cooperation with other countries and organizations and already existing projects which are at the different stages of realization; ways of legislation improvement in order to make Ukraine more attractive for foreign investment.

Keywords: green investment scheme, Kyoto protocol, world carbon market, assigned amount units.

ОЧЕС: ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН ТА ІНТЕНСИВНІСТЬ ТОРГОВО СПІВРОБІТНИЦТВА

Коваленко О.О., к.е.н., ст.викл. кафедри «Економіка підприємства» ДДМА (м. Краматорськ)

Важливою особливістю сучасності є зростання взаємозалежності економік різних країн, розвиток інтеграційних процесів та активізація регіонального співробітництва. В 1987 р. (з початком певної децентралізації зовнішньоекономічної сфери колишнього СРСР) Україною, а також окремими її регіонами, містами було одержано право на безпосередню участь в міжнародному економічному співробітництві.

Наслідки інтеграційних процесів мають залежність від типу регіону, характеристик рівня його соціально-економічного розвитку [1]. Різні види інтеграційних моделей дозволяють більшості країн незалежно від їх положення у світі, рівня розвитку знаходити своє місце, підсилювати свої позиції, захищати національні інтереси.

На основі дослідження особливостей міжнародних інтеграційних взаємодій в умовах глобалізації (наукових поглядів Л.Клайна, Г.Фішера, М.Інтрилігейтора, М.Шимаї, С.Соколенко та ін.) встановлено, що утворення регіональних інтеграційних блоків представляє собою реакцію захисного характеру країн на втрату певної частини автономії в результаті глобалізації. Дослідження взаємовідносин країн в межах ОЧЕС висвітлені в працях Ю.Макогона, А. Мокія, В. Новицького, Г.Черненко, Б.Губського, Ю.Пахомова та ін. [2-4]

Чорноморський регіон має унікальність, яка пов'язана зі сполученням різних економічних систем та країн з різним рівнем соціально-економічного, політичного, дипломатичного розвитку, та обумовлена географічним положенням, що відображається на його ролі в процесах інтеграції. Збільшується його геополітичне значення під впливом посилення конкуренції між Росією, США, ЄС. З часом питання регіонального співробітництва, його диверсифікації, в тому числі в межах ОЧЕС, тільки підсилюються, приймають інтенсивний характер розвитку, що підкреслює актуальність обраної теми.

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

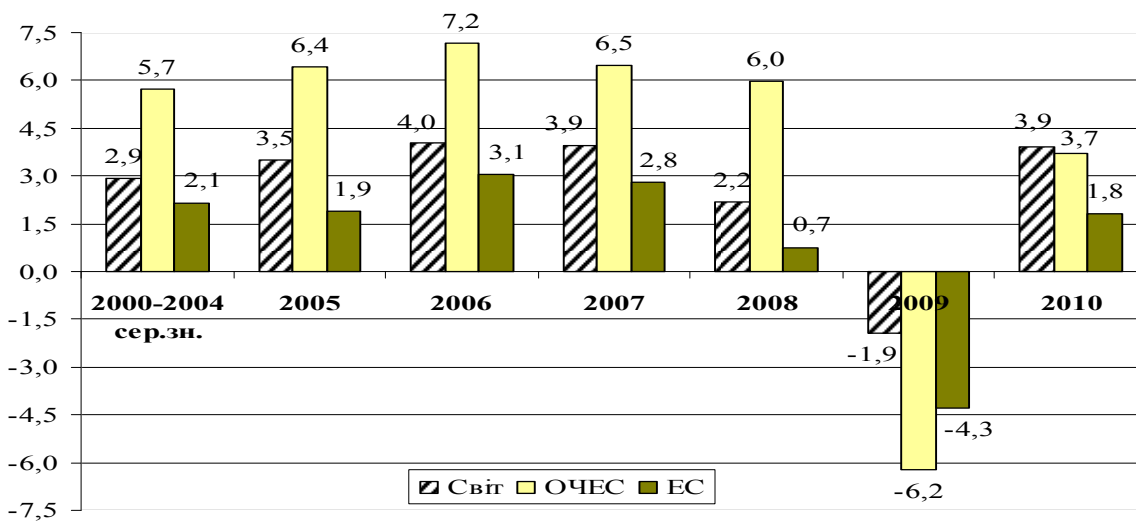
Мета статті – спираючись на інформаційні джерела, дослідити інтенсивність співробітництва в рамках ОЧЕС на сучасному етапі та визначити перспективні напрямки його поглиблення завдяки конкурентним перевагам, в тому числі для України.

Маючи потенційно місткий внутрішній ринок, ОЧЕС у перспективі може стати важливим ринком торгівлі між Європою, Близьким Сходом і Азією. Всі країни-учасниці ОЧЕС зацікавлені у реалізації своїх транзитних і ресурсоекспортних конкурентних переваг [4]. Співробітництво в рамках ОЧЕС стало головним доказом розвитку західної політики в регіоні, насамперед на період фінансово-економічної кризи [5]. Одними із зовнішньополітичних пріоритетів України є Європейська інтеграція - ключовий пріоритет, який акумулює в собі цілий комплекс внутрішньо- та зовнішньополітичних зусиль України з метою наближення до ЄС ...[6]. Активна участь України в причорноморському співробітництві тільки доповнює цей зовнішньополітичний курс. В рамках стратегічного напрямку ОЧЕС надає позитивну взаємодію вітчизняної економіки з економікою європейських країн.

Період 2000-2008 (третій квартал) для ОЧЕС, рис. 1, характеризується сталим зростанням економіки за рахунок таких факторів, як підвищення рівня адаптації економічних систем до ринкових умов; покращення макроекономічної стабільності; розширення торговельних, інвестиційних зв'язків з країнами Західної та Центральної Європи.

Світова фінансово - економічна криза привела до економічної регіональної кризи, яка обумовлена не завершенням трансформаційних процесів, запізненими антикризовими заходами, рівнем корупції (зразком для подолання якої є досвід Грузії), недоліками у фінансовій системі (зокрема, фінансові системи країн не зруйнувались, як то було під час попередніх кризових явищ у Росії, Туреччині; але грошові одиниці країн Чорноморського регіону не мають статусу «резервної валюти», тому не в змозі підвищити рівень ліквідності фінансової системи), особливостями експортної орієнтації країн.

Для окремих країн - членів ОЧЕС вже 2008 рік мав відчутні макроекономічні наслідки. Так соціально-економічний розвиток Туреччини уповільнився (темпи приросту ВВП найменші серед країн ОЧЕС – +1,1%), курс турецької ліри до долара США упав на 30% [7], знизився обсяг експорту до США та ЄС – головних партнерів країни.

Рис.1. Динаміка зміни середньорічних темпів ВВП, %.

Джерело: складено автором за даними [8,9].

Американський журнал Forbes склав рейтинг країн, що найбільше постраждали від кризи на основі темпів зміни показника ВВП. Граничне значення він має на рині 10% - це класичний показник економічної депресії. Відповідно до цього рівня Вірменія та Україна досягли найбільшого падіння: 14,4%; 15,1% відповідно. Загальні темпи зростання ВВП уповільнились та досягли від'ємного значення в 2009 році. Країни – члени ОЧЕС продемонстрували аналогічну тенденцію, що мало вплив на загальний результат інтеграційного об'єднання.

Республіка Молдова та країни Кавказу мають меншу відкритості економіки, що стало перешкодою на шляху впливу кризи, хоча з іншого боку – це є однією з причин економічної відсталості, бідності, особливо за межами крупних центрів (Молдова та Грузія – зниження 6,5% та 4% відповідно; щодо Азербайджану – темп зростання ВВП досягли 9,3%).

Пристаювання країн до нових реалій продемонстрував 2010 рік. А саме відбулось зростання

ВВП у Чорноморському регіоні при чому більшими темпами, ніж у Європейському союзі (завдяки торговому та виробничому співробітництву, що знаходить відображення у галузевому підході до вирішення економічних проблем регіону). При цьому найбільше зростання відбувалось у Туреччині – 7,4%; Грузії – 6%; Румунія, Греція мали від’ємне значення показника – 1,5% та 4,8% відповідно. За прогнозами в 2011 році буде відбуватися загальне уповільнення зростання ВВП: ЄС – 1,6%; ОЧЕС – 3,3% (від’ємне значення буде мати тільки Греція – 3,6%), а в 2012 році набуде прискорення [9].

На відміну від Центральної Європи, де перехід країн до демократії та ринкової економіки відбувався відносно швидко та історично унікальним чином, в регіоні Чорного моря країни досі різномірні та гетерогенні в політичному плані, мають залежність від попередньої спадщини [10]. Під час кризи країнами цього регіону не було розроблено жодної наднаціональної чи багатосторонньої фінансової схеми підтримки.

Інтенсивність зближення господарств регіональних угруповань можливо дослідити на основі декількох показників: індекс інтенсивності регіональної торгівлі; співвідношення між внутрирегіональним товарооборотом та загальним товарооборотом, ВВП регіону.

Індекс інтенсивності регіональної торгівлі (за методикою UNCTAD), табл.1, дозволяє порівнювати вагомість регіональної торгівлі у сукупному товарообороті та долю регіону у світовій торгівлі. Якщо значення дорівнює 1, то торгівельні відносини між країнами регіональної групи за інтенсивністю однакові і з іншими країнами світу.

Таблица 1

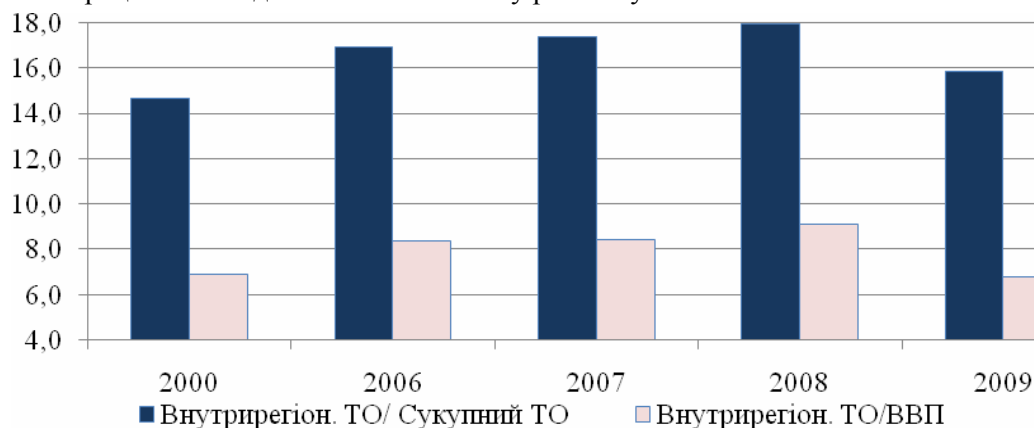
Динаміка індексу інтенсивності взаємної регіональної торгівлі

Показник	2000	2006	2007	2008	2009
Доля внутрирегіонального товарообороту у сукупному ЗТО, %	14,69	16,93	17,37	17,94	15,84
Доля ЗТО регіону у світовому товарообороті, %	2,81	4,49	4,91	5,46	4,72
Індекс інтенсивності регіональної торгівлі	5,23	3,77	3,54	3,29	3,36

Джерело: розраховано, складено автором за даними [8,9].

Індекс перевищує зазначений рівень, країни віддають перевагу регіональному чиннику, що пояснюється географічною близькістю, історичними, економічними зв’язками. Зберігається відносно високий рівень показника (2006 рік: ЄС - 1,12; НАФТА -1,9), це означає, що ОЧЕС, як торговий блок, залучено до регіональної інтеграції, незважаючи на скорочення його рівня.

Рівень взаємодії країн демонструє питома вага внутрирегіональної торгівлі у сукупному зовнішньоторговельному обороті та ВВП, рис. 2. Перший індикатор вимірює ступінь зростання внутрішньої відносно зовнішньої торгівлі, рівень якої підвищився з 13,6% у 1999 році до 17,9% у 2008 році, що було обумовлено диверсифікацією географічної структури торгівлі країн, зростанням рівня внутрішньої торгівлі країн – членів ОЧЕС відбувалось більшими темпами ніж темпи сукупного товарообороту. Другий показник демонструє еволюцію торгівлі відносно її важливості, значення має динаміка (з 6,9% у 2000 році до 9,1% у 2008 року). Це дозволяє встановити факт підсилення чи зниження інтеграційної складової в економічному розвитку.

Рис.2. Динаміка показників внутрирегіональної торгівлі, %

Джерело: розраховано, складено автором за даними [8,9].

Зростання рівня показників не має рівномірності між країнами-партнерами цього регіонального об'єднання. Щодо першого показника, то до 2009 року тенденцію до нарощування мала Туреччина – 11% у 2000 році (9,7% у 1999 році) і 20% у 2008 році, поступове нарощення у Молдови –53,7% і 56,9% відповідно, Вірменія – тільки стійке нарощення: 27% у 2000 році і 40,8% у 2009 році. За другим показником до 2007 року стійки зріст демонстрували Албанія, Вірменія, Болгарія, Грузія, Греція, Румунія, Туреччина. Криза 2008 року викликала переорієнтацію торгових потоків в регіоні та в 2009 році взаємна додатковість економік країн – членів ОЧЕС послабилась.

Показники мають невисоке значення відносно інших регіональних груп. Це доводить наявність невикористаних потенційних можливостей з боку галузевих Міністерств країн, підсилення інтеграційних зусиль для отримання синергічного ефекту в економічному розвитку, створення зони вільної торгівлі. Перспектива створення ЗВТ між країнами-членами ОЧЕС, як зазначають експерти Програми розвитку ООН (ПРООН), полягає не лише в поживавленні взаємної торгівлі між країнами угруповання, а й у посиленні значення регіону у світовому господарстві, стимулюванні соціально-економічних реформ [11]. Розвиток внутрішньо регіональної інтеграції може підсилювати регіональний бізнес - цикл.

За товарною структурою торгівля носить незбалансований характер. В експорті переважають сировинні продукти, вироби з низькою доданою вартістю, табл.2. Країни «чисті» експортери нафти мають стійке позитивне сальдо, інші країни – навпаки, таким чином загальне сальдо ОЧЕС від'ємне (починаючи з 2002 року). Країни не члени ЕС (в більшості монокультурні) експортують аналогічну продукцію сировинного характеру, що є проблемою для торгового угруповання.

Таблиця 2

Експорт, імпорт країн за вагомими товарними групами, 2008 рік

Країна	Товарна номенклатура, питома вага	
	Експорт	Імпорт
Албанія (від'ємне сальдо)	Взуття – 16,5%, одяг – 12,7%, мінеральні продукти – 15,2%	Нафта, нафтопродукти – 8,1%, ел.енергія – 5,9%, автівки – 3,4%.
Вірменія (від'ємне сальдо)	Феросплави – 19,8%, алмази - 13,8%, алкоголь - 13,4%, мінеральні продукти – 13,2%	Мінеральне паливо – 15,2%, машини та обладнання (електричне)– 2,%.
Азербайджан (позитивне сальдо)	Мінеральне паливо – 96,8% (нафта – 92,5%)	Автотранспорт – 8,1%, будівниче обладнання – 5,6%
Болгарія (від'ємне сальдо)	Мінеральне паливо – 15,9% , мідь – 8,6%, одяг – 3,3	Мінеральне паливо – 21,5%, автотранспорт – 5,7%
Грузія (від'ємне сальдо)	Феросплави – 51,2%, залізний лом – 8,6%, мідна руда – 7,9%	Паливо – 15,9%, автотранспорт – 7,7%, медикаменти – 3,1%
Греція (від'ємне сальдо)	Нафта – 10,1%, медикаменти – 4,8%, алюмінієві пластини – 1,7%	Мінеральне паливо – 19,3%, автотранспорт – 5,7%,
Молдова (від'ємне сальдо)	Алкоголь – 12%, одяг – 5,1%, дріт, кабель – 6,3%	Мінеральне паливо – 21,6%, транспорт – 5,5%,
Румунія (від'ємне сальдо)	Нафта – 7,9%, автозапчастини – 4,6%, дріт, кабель – 5,7%	Нафта – 9,6%, автотранспорт – 7,1%, медикаменти – 2,7%
Росія (позитивне сальдо)	Мінеральне паливо – 65,2%, сталева заготовка– 2,3%	Транспорт – 14,2%, медикаменти – 2,8%,
Сербія (від'ємне сальдо)	Прокат – 10,2%, фрукти, горіхи – 2,4%, панчохи, шкарпетки – 1,9%	Мінеральне паливо – 19%, автівки – 4,1%, медикаменти – 2,3%,
Туреччина (від'ємне сальдо)	Сталева заготовка – 6,7%, нафта – 5,4%, одяг – 3,9%	Мінеральне паливо – 14,8%, залізний лом – 4,4%
Україна (від'ємне сальдо)	Сталева заготовка – 12,8%, прокат – 8,1%, зал.руда – 3%	Мінеральне паливо – 25,8%, автотранспорт – 8%

Джерело: розраховано, складено автором за даними [8].

Особливого значення як організації надають регіону Туреччина та Україна, що підвищує їх вагомість у переговорах про майбутню можливість вступу до ЄС (хоча Туреччина стримано відноситься до «ілюзії» і все більше сподівається на себе). Вагомості набуває сам «економічний клуб», але є недостатньо висока активність суспільства, бізнесу та влади при реалізації спільних проєктів та ініціатив. Виробничі зв'язки ЄС з країнами ОЧЕС мають великий вплив на більшість країн. Так, наприклад, після вступу до євросони Греції, Болгарії та Румунії відбулись позитивні економічні зрушення: підвищився рівень торгівлі, інвестиційної активності, зниження вартості кредитів. Завдяки ЄПС підвищився рівень обсягів торгівлі та інвестицій в Молдові, Україні.

Найбільш значущими є інфраструктурні проєкти, зокрема будівництво Кільцевої дороги навколо Чорного моря, розроблення спільного плану морських шляхів сполучення, підвищення ефективності вантажоперевезень між країнами ОЧЕС, які відіграють особливу роль в соціально-економічному стані регіону. Розвиток цього співробітництва обумовлений також необхідністю подолання геополітичного напруження в Балто – Чорноморсько – Каспійському регіоні. Питання безпеки транспортно - енергетичних комунікацій актуалізується у зв'язку із загостренням курдсько - турецького протистояння, наслідки якого можуть призвести до різких коливань ціни на нафту та вплинуть на стабільне постачання енергоносіїв [12].

В регіоні набувають значення інтермодальні перевезення. В цьому процесі морські порти відіграють важливу роль, бо поєднують внутрішні транспортні лінії з морськими. До задач портів Чорноморського регіону можна віднести не тільки поєднання країн, але й обслуговування товарообігу між країнами АТР та Європою. Виникають питання та вимоги щодо стану морської інфраструктури, флоту; якості; вартості послуг у морських портах та удосконалення законодавчої бази цієї сфери.

Україна в рамках ОЧЕС має найбільшу берегову лінію, половину морських та річних портів, що є географічною конкурентною перевагою країни. Країни, що розвиваються та не мають виходу до моря, найбільш уразливі в силу своєї географічної ізоляції. Вони в більшому ступені постраждали від глобальних економічних струсів [13]. Туреччина, завдяки регіону Мармурового моря, поєднує Європу та Азію автошляхами, морськими шляхами - країни Чорноморського регіону зі Середземномор'ям. Для більшості країн, в тому числі, що не мають прямого виходу до Чорного моря, морський транспорт забезпечує міжконтинентальні торгові зв'язки.

Найкрупнішими портами Чорного моря є Новоросійськ (з вантажообігом 81,633 млн. т.), Констанца (61,837 млн. т.), Одеса (34,562 млн. т.), Південний (21,698 млн. т.), Іллічівськ (18,904 млн. т.), Маріуполь (12,620 млн. т.).

В регіоні українського Причорномор'я розташовані маршрути МТК (залізничні, річні, морські), які беруть участь у програмі формування Єдиної транспортної системи країн ОЧЕС, що підвищує його значущість у міжнародному транзиті. В країні склались унікальні можливості транзитних водних (ГСХ «Дунай – Чорне море», Керченської протоки, р. Дніпро) та наземних шляхів. Але недостатність глибин на українському ГСХ знижують конкурентоспроможність портів Рені, Ізмаїлу по відношенню до румунських портів.

Розширення торгівлі, вдосконалення організації транспортного сполучення з країнами є економічною задачею ОЧЕС і невикористаним потенціалом завдяки якому країни мають можливість підвищити рівень конкурентоспроможності. Вдалий розвиток морського транспорту буде сприяти ефективної ділової конкуренції. Головними задачами для України є: розвиток портового господарства; співробітництво в паливно-сировинної галузі регіону; розвиток співробітництва в транспортній інфраструктурі. Забезпечення сталого розвитку транспортної галузі дозволить отримати політичні та економічні важелі на шляху інтеграції країни до ЄС (більшість країн пов'язують регіональне співробітництво саме з процесом європейської інтеграції).

В регіональних об'єднаннях країн спостерігаються інтеграційні процеси різної інтенсивності, що не дозволяє стверджувати про безперспективність їх подальшого розвитку. На саміті 2012 року, який буде присвячено 20-річчю ОЧЕС, доцільно не тільки підтвердити наміри регіонального співробітництва, але прийняти реформаторські рішення щодо підвищення вагомості цієї організації.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

- 1 Боровская М.А. Оценка параметров регионального развития в условиях интеграции/ М.А. Боровская, И.К. Шевченко // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ: сб. науч. тр. – Донецк: ДонНУ, 2007. – Т.2. – С.404-409.
- 2 Міжнародна економічна діяльність України: Навчально - методичний посібник для

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

самостійного вивчення дисципліни/ Новицький В. Є., Мартинюк О. В., Руденко Ю. М. - К.: КНЕУ, 2003. - 260 с.

3 Міжнародна економіка: Навчальний посібник / [Козак Ю.Г., Лук'яненко Д.Г., Макогон Ю.В. та ін.] - Вид. 2-ге, перероб. та доп. - Київ: ЦУЛ, 2004, - 672 с.

4 "Розвиток співробітництва між країнами Південно-Східної Європи в рамках організації Чорноморського економічного співробітництва: економічний аспект". Аналітична записка (Ю. Макогон, І. Хаджинов) <http://www.niss.gov.ua/articles/383/>

5 Река О. Причерноморье: потенциально возможное сотрудничество /О. Река// Профиль. – 2009. – №22. – С.12.

6 Офіційний сайт МЗС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/293.htm>

7 . Гурьев А. А. Ситуация в Турции [Електронний ресурс] /А.А.Гурьев// Аналитика. – 16 января 2009 г. – Режим доступу: www.analitika.at.ua.

8 Офіційний сайт ООН з торгівлі та розвитку [Електронний ресурс]/ - Режим доступу: <http://unctadstat.unctad.org>

9 [Офіційний сайт ЧБТР \[Електронний ресурс\]. – Режим доступу: http://www.bstadb.org/publications/annualBSTADB_2009.pdf](http://www.bstadb.org/publications/annualBSTADB_2009.pdf)

10 Franz-Lothar Altmann, Johanna Deimel, Armando García Schmidt: Democracy and Good Governance in the Black Sea Region, Policy Report IV presented by the Commission on the Black Sea, 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.blackseacom.eu/policy-reports/>

11 Black Sea Economics Cooperation: Study on Trade and Investment Potential //Final Report, 8 October 2007. – UNDP, 2007. – 139 p.

12 Стародуб Т.С. Питання співробітництва ОДЕР — ГУАМ з ОЧЕС, ЄС, НАТО у формуванні системи безпеки у Чорноморсько – Каспійському регіоні [Електронний ресурс] //Т. С. Стародуб ,О. І. Данильчук// Журнал стратегічна панорама. - 2009. - №1. - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/5/>

13 Ноелін Хейзер Географические факторы усугубляют последствия экономического кризиса для развивающихся стран, не имеющих выхода к морю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pressa.tj>

РЕЗЮМЕ

У статті розглянуті питання макроекономічного стану та інтенсивності торгово економічних відносин між країнами членами ОЧЕС.

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены вопросы макроэкономического состояния и интенсивности торгово экономических отношений между странами членами ОЧЭС.

SUMMARY

This article contains information about macroeconomic conditions and the intensity of trade and economic relations between the countries members of BSEC.

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Клочкова О.В., асистент, Донецький національний університет

Соціально-економічний розвиток України має постійно спрямовуватись за орієнтирами сучасного поступу передових країн світу. Проте за зростання рівня глобальної конкуренції та відсутності контролю над внутрішнім і зовнішнім ринками збуту національної продукції виникла нагальна необхідність формування та перепроєктування в межах регіональних економічних систем конкурентних переваг, які стануть ключовим фактором успіху економічного зростання в країні. Аналіз щільності взаємозв'язків між елементами виробничо-економічних структур регіонів засвідчив наявність: а) розбалансованості функціонування галузей регіональних промислових комплексів (РПК); б) конкурентного потенціалу промислових регіонів, залучення і використання якого імовірно у разі нагромадження та трансформації конкурентних переваг наукоємних галузей, окремих підприємств та